

УДК 32.019.51

О.Ю. ВИСОЦЬКИЙ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ДЕЛЕГІТИМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ ПОЛІТИЧНОМУ РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Висоцький Олександр Юрійович – доктор політичних наук, кандидат історичних наук, професор кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України (Дніпропетровськ)

Визначено технології, які використовуються для запобігання делегітимаційним загрозам політичному режиму в Україні, проаналізовано особливості та наслідки їх застосування.

Ключові слова: делегітимація, політичний режим, технології легітимації, концентрація влади, законодавчі зміни, запобігання, загрози.

Определены технологии, которые используются для предотвращения угрозам политическому режиму в Украине, проанализированы особенности и последствия их применения.

Ключевые слова: делегитимация, политический режим, технологии легитимации, концентрация власти, законодательные изменения, предотвращение, угрозы.

Technologies are specified, which were used for preventing delegitimational threats to the political regime in Ukraine. Particularities and consequences of their application are analysed.

Keywords: delegitimation, political regime, technologies of legitimation, con-centration of power, legislative changes, prevention, threats.

© О.Ю. Висоцький, 2012

Постановка проблеми. Над будь-яким політичним режимом мов дамоклів меч нависають загрози делегітимації. Від здатності агентів існуючого політичного режиму запобігти цим загрозам залежить його довговічність. Разом з тим, як самі загрози, так і способи запобігання ним характеризують сутність політичного режиму. З огляду на це, осмислення політичного режиму в Україні з позицій нарощування потенціалу протистояння можливим загрозам делегітимації має як важливе науково-теоретичне, так і величезне політико-практичне значення.

Мета дослідження. З'ясувати особливості запобігання делегітимаційним загрозам політичному режиму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перемога В. Януковича на президентських виборах 2010 р. була закономірним наслідком розгубленості, розколотості, суперечливості та деморалізованості «помаранчевої» влади, а також розчарування більшості суспільства України в можливостях її головних діючих осіб, насамперед Президента В. Ющенка та прем'єр-міністра Ю. Тимошенка, у спроможності здійснити необхідні реформи, у тому числі в напрямку модернізації взаємовідносин влади, суспільства та особистості. Великі надії, які покладалися суспільством на «помаранчевих» діячів на початку 2005 р., обернулися для останніх «злим жартом» закономірної та неминучої втрати довіри внаслідок невіправданих очікувань громадськості щодо здійснення ефективної модернізації суспільства на принципах соціальної справедливості, демократії та права. Великі надії спричинили велике розчарування суспільства та послаблення не лише легітимності правлячих «помаранчевих» сил, але й легітимності політичних суб'єктів в Україні в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. На

тлі численних прорахунків «помаранчевої» влади найбільш результативною для політичних суперників «помаранчевих» сил виявилася технологія негативної легітимації. Саме ця технологія була успішно застосована в ході виборчої кампанії В.Януковичем та його командою для забезпечення перемоги на президентських виборах 2010 р. Її сутність полягала у використанні очевидних прорахунків, недоліків, слабостей політики правлячих «помаранчевих» сил, різноманітних причин невдоволення ними з боку громадськості як сприятливого фону для переключення та зв'язування надій більшості суспільства з досвідченим, орієнтованим на потреби людей, претендентом на вищий пост в країні, який візьме на себе відповідальність подолати наслідки невдалого правління політичних суперників. Так, наприклад, у передвиборній програмі В. Януковича заявлялося: «Вірю в те, що народ України дасть свою категоричну оцінку всій «помаранчевій» владі, цим бездарним політикам, через вибори очистити українську владу від популістів, політичних авантюристів та корупціонерів. Впевнений, що у цей складний час народ України довірить мені відповідальну справу подолання катастрофічних наслідків їх злочинного правління. Я готовий використати свій багаторічний досвід та знання на благо людей і країни» [1, с. 3]. Зауважимо, що термін «негативна легітимація» пов'язаний з поняттям «негативна легітимність», який запровадив С. Хантінгтон для позначення підтримки більшістю громадськості нового політичного режиму на початковому етапі його функціонування внаслідок невдач попереднього режиму та очевидних відмінностей між ними [2, с. 61].

З приходом до влади В. Януковича повністю змінюється концепція політичної модернізації українського суспільства. Замість ініціювання та підтримування віри суспільства в образи, симво-

ли та сигнали як знаки здійснення безсуб'єктної політичної модернізації, ставка робиться на «політичну стабілізацію» та «консолідацію влади» як основу модернізаційних змін у суспільно-політичних взаємовідносинах [3, с. 11]. При цьому, що цікаво, консолідація влади розуміється не як чітке визначення компетенцій та відповідальності владних інститутів, норм та механізмів прийняття рішень, а як централізація та концентрація влади в руках Президента як провідного суб'єкта модернізаційних перетворень в країні. Вже у квітневому 2011 р. президентському «Посланні» до Верховної Ради стверджується, що «цього вдалося досягти завдяки створенню реальної та дієвої парламентської більшості, формуванню нового Кабінету Міністрів, подоланню протистояння між вищими органами державної влади» [3, с. 11]. З аналізу «Послання» складається стійке враження, що політична модернізація «біло-синьою» владою розуміється не як демократичний розвиток українського суспільства, а як результат «подвійної гри» в демократію, як демонстрація Заходу додержання демократичних стандартів в Україні для прикриття однопартійно-диктаторських практик номенклатурно-олігархічного режиму. Так, за логікою «Послання» не стільки відповідність демократичним критеріям проведення виборів має свідчити про «демократичний транзит українського суспільства», скільки «визнання цього світового спільнотою» [3, с. 11]. Іншими словами, однією з основ забезпечення легітимності чинної влади виступає легітимізаційна технологія симуляції демократичних змін. Вона являє собою різновид легітимізаційної технології віртуалізації, а її сутність полягає у прикритті диктаторсько-адміністративних методів керівництва формально-процедурними демократичними практиками.

Складовими легітимізаційної політики В.Януковича та його адміністрації також стали такі легітимізаційні технології, як недопущення альтернативи існуючій владі (обмеження суспільства у політичному виборі), управління страхом (заякування), усунення вразливих місць в організації державного адміністрування, перекладання відповідальності на представників колишньої влади та окремих виконавців намічених реформ, зокрема С. Тігіпка. За результатами дослідження соціологічної групи «Рейтинг» у вересні 2011 р., частина прихильників «Сильної України» поповнила лави прибічників «Фронту змін» А.Яценюка та «УДАРу» В.Кличка, а 40 % із тих, хто планує брати участь у виборах, – схильні підтримувати Партію регіонів [4]. Це свідчить про успішність легітимізаційної технології «обрання цапа відбивайла». Слід зазначити, що вказані легітимізаційні технології здійснюються не кращим чином, надто сокирно та не гнучко, без належного аналізу стратегічних перспектив їх використання. Крім того, впадає в око, що чинна влада не запропонувала суспільству систему цінностей, послідовне втілення яких могло б створити загальну основу для збереження її легітимності в уявленні суспільства. Причина цього можливо криється в тому, що адміністрація В. Януковича не надає належного

значення цінностям як детермінантам регулювання суспільно-політичної взаємодії. Замість цього, основний наголос робиться на вартість (ціну) та торгівлю (торг) як засіб її досягнення. Діє принцип: немає цінностей, але є ціна, а відтак усього можна добитися або тиском, або підкупом. «Помаранчеві» лідери при владі також використовували тиск та підкуп, але при цьому пропонували суспільству позитивні цінності та ідеали (зокрема, свободи, справедливості). У випадку нинішнього режиму складно вести мову про реалізацію ним деякого суспільного ідеалу, що може бути позитивно сприйнятий більшістю громадян України. В принципі це і неможливо, оскільки кадрове наповнення вищих ешелонів державної влади майже цілком складається з представників донецького регіону, які не дуже чутливі до культурно-ціннісних потреб мешканців інших регіонів.

Застосування зазначених легітимізаційних технологій В. Януковичем та його владною командою багато в чому було обумовлено не дуже міцною первісною (з початку правління) легітимністю чинного Президента. Як відомо, В. Янукович переміг Ю.Тимошенко у другому турі з невеликим розривом – 3,48 %, за В. Януковича проголосувало менше половини виборців (48,95 %), які взяли участь у голосуванні (вперше за історію України!), він переміг у значно меншій кількості регіонів (10 із 27), ніж Ю. Тимошенко [5]. Головною особливістю легітимізаційної політики владної команди було те, що вона була спрямована не стільки на безпосереднє нарощування потенціалу легітимності чинної влади, скільки на усунення майбутніх загроз її делегітимізації. При цьому загрози делегітимізації вбачалися не у змінах настроїв чи ставленні суспільства або окремих його шарів до влади, а в наявності владних кластерів, потужних центрів, що можуть успішно, при певних умовах, протистояти і навіть загрожувати у перспективі її існуванню. У зв'язку з цим заходи президентської адміністрації, що були спрямовані на централізацію та концентрацію влади в руках першої особи в державі, можуть розглядатися як інструменти забезпечення легітимності існуючого режиму через запобігання загрозам делегітимізації.

До основних з таких превентивних заходів щодо недопущення делегітимізації можна віднести формування законодавчої, виконавчої та судової вертикалі влади на чолі з Президентом, поширення впливу Партії регіонів на всі ланки державної влади та місцевого самоврядування. Для реалізації цих заходів використовувалися формально-легальні («законодавчі зміни») технології легітимізації, зокрема звернення до Конституційного Суду, внесення поправок до Конституції, зміна законодавства, у тому числі виборчого, в інтересах правлячого режиму та партії влади. Для легітимізації створеної пропрезидентської більшості в парламенті було подано звернення до Конституційного Суду, який, всупереч своїй попередній позиції, ухвалив рішення (6 квітня 2010 р.), яке дозволило формування коаліції на основі індивідуальної участі депутатів. Незважаючи на сумнівність з точки зору права такого рішення, воно дало юридичну основу для

функціонування у Верховній Раді пропрезидентської коаліції депутатських фракцій «Стабільність і реформи», яка була створена 11 березня 2011 р. До її складу ввійшли фракції Партії регіонів, Комуністичної партії, Блоку Литвина, а також окремі народні депутати, в тому числі із фракцій БЮТ та «Наша Україна – Народна самооборона» (НУ-НС). При створенні пропрезидентської парламентської коаліції використовувались такі методи, як тиск, залякування та підкуп. Створення такої коаліції дозволило у цей же день сформувати повністю слухняний уряд на чолі з М. Азаровим, до якого увійшли в основному представники Сходу України, головним чином Донецького регіону. Крім того, владна команда добилася прийняття 30 вересня 2010 р. Конституційним Судом рішення про відновлення дії Конституції в редакції 28 червня 1996 р. Показово, що саме відновлена Конституція «кумівських» часів В.Януковичем та його командою оцінюється як «політико-правова модель, від якої слід відштовхуватися при модернізації політичної системи країни в інтересах кожного громадянина і суспільства в цілому» [3, с. 11]. Оскільки політична модернізація переважно розуміється правлячим режимом як концентрація влади та її розширення, відновлена Конституція дійсно з цих позицій відкрила широкий простір до такого роду політичної модернізації.

Зазначені заходи владної команди В.Януковича продемонстрували волюнтаристський підхід до реформування політичної системи України. Якщо в розвинутих демократичних країнах механізм політичного владарювання є результатом переговорів та компромісів, то зміни порядку здійснення політичної влади в Україні стали результатом юридично легітимованого насильства над суспільством. Насильство виявилось, насамперед, у відношенні до волі народу, сувереністю якої зневажили в результаті проведення квазіправових рішень, у тому числі через Конституційний Суд, та порушення принципу поділу влади. Одночасно з централізацією та концентрацією влади, які у тактичному плані усунули ризики небезпеки делегітимації влади правлячої групи та її політики, виникла небезпека використання місцевими елітами та радикальними опозиціонерами в стратегічній перспективі негативної громадської енергії для повалення існуючого режиму революційним шляхом. Крім того, існує небезпека з боку владних інститутів прогавити невідворотне наростання невдоволення суспільства владою, яке може бути неконтрольованих форм опору. Ситуація ускладнюється ще тим, що існуюча влада відстоює інтереси великого капіталу за рахунок малого та середнього бізнесу, здійснює перерозподіл бюджетних коштів у бік зменшення частки витрат на соціальний захист населення, охорону здоров'я та освіти. Разом з тим, зростають витрати на інфраструктурні проекти, що використовуються владою для розкрадання бюджету (прикладом слугує явно завищена вартість в 1 млрд. доларів реконструкції НСК «Олімпійський» або ціна закупівлі у 400 млн. доларів за кожен із морських бурових платформ при їх реальній вартості у виробника на 150-200 млн. доларів менше).

Процеси посилення централізації та концентрації влади президентською адміністрацією, формування фактичного однопартійно-авторитарного режиму, зневаження соціальними правами громадян, залежність соціальної мобільності від партійно-політичних позицій та регіональної приналежності, згортання демократії, посилення тиску на ЗМІ, переважний захист інтересів крупного капіталу, - все це веде до втрати українським суспільством надій на демократичне майбутнє, окремих індивідів – на можливість покращити якість життя через наявні інститути, а різноманітні опозиційні політичні сили – на прихід до влади в результаті виборів та здатність реалізувати свої суспільно-політичні проекти, тим самим змушуючи їх шукати альтернативні парламентським методи та форми політичної боротьби.

Парадоксальним чином процес політичної модернізації в Україні здійснюється у двох протилежних векторах. По-перше, внаслідок діяльності Президента та його команди – як централізація та концентрація влади, обмеження контролю суспільства та опозиції над процесом прийняття політичних рішень та впливу на нього; по-друге, у результаті реакції суспільства на політику правлячого режиму як формування передумов національної єдності різноманітних суспільно-політичних сил перед викликами однопартійно-авторитарних тенденцій. Українське суспільство дотепер не було готове до демократії, ставлячись до неї як до порожнього знаку, а не перманентної технології регулювання конфліктів інтересів різних соціальних груп. Нинішнє сповзання України у прірву авторитаризму багато в чому обумовлено нездатністю чинної влади навести лад через використання виключно демократичних механізмів та технологій. Більш зручними в руках «біло-синьої» владної команди виявилися адміністративні методи та легітимізаційна технологія «законодавчих змін» – законодавчого забезпечення легітимності влади.

Зупинимось більш детально на цій технології. Її сутність полягає у формуванні вигідних чи сприятливих правових підстав для діяльності політичного суб'єкта, спрямованої на укріплення чи розширення влади за рахунок використання можливостей змінювати законодавство. У результаті використання цієї технології, навіть невизнана суспільством політична сила чи її діяльність, з точки зору позитивного права (тобто формально-легально) здобуває легітимність, принаймні у сприйнятті співтовариства юристів.

Одним із перших прикладів здійснення такої технології стала зміна Регламенту Верховної Ради 9 березня 2010 р., яка дозволила входження до складу коаліції, крім депутатських фракцій, окремих депутатів. Це дало правові підстави для створення пропрезидентської коаліції в парламенті «Стабільність і реформи» за рахунок не лише фракцій Партії регіонів, Комуністичної партії, Блоку Литвина, але й окремих депутатів із БЮТ та НУ-НС. «Просування» потрібного рішення стосовно входження до коаліції окремих депутатів через Конституційний Суд (прийнято 6 квітня 2010 р.) ще більше посилює законодавчу легітимність

діяльності команди Президента зі створення законодавчо-владної вертикалі. Однією із найбільш масштабних легітимаційних технологій законодавчих змін можна вважати «просування» через Конституційний Суд рішення про відновлення дії Конституції 1996 р. Це рішення Конституційний Суд прийняв 30 вересня 2010 р. всупереч своїй позиції 5 лютого 2008 р. про відмову у відкритті провадження, оскільки «положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід'ємною складовою Конституції України». Симптоматично, що 4 непокірні судді Конституційного Суду ще до прийняття вересневого рішення з повернення України до «кучмівської» Конституції подали у відставку. Наступною легітимаційною технологією законодавчих змін для зміцнення президентського контролю над парламентом стало позбавлення опозиції правових підстав діяльності у Верховній Раді шляхом зміни Регламенту останньої відповідно до відновленої Конституції.

При нинішньому політичному режимі сама Верховна Рада стала інституційною легітимаційною технологією законодавчих змін у результаті систематичної організації керованих голосувань, що одержали назву «чечетовщина», оскільки результат голосування визначається за помахом руки депутата від Партії регіонів М. Чечетова, якому передають від Адміністрації Президента папірець із вказівками щодо голосувань у вигляді позначок «+» або «-», тобто підтримати чи відхилити відповідне питання [6, с. 12].

Для формування виконавчої вертикалі влади президентською командою також активно використовувались легітимаційні технології законодавчих змін. Так, ухвалення нової редакції Закону «Про Кабінет Міністрів України» було виконано усього за три дні – від внесення законопроекту до остаточного його схвалення 7 жовтня 2010 р. Відповідно до положень цього Закону було змінено порядок формування уряду, обмежена його компетенція та самостійність, а Президент отримав повноваження, не передбачені відновленою Конституцією, зокрема право керувати роботою Кабінету Міністрів через надання доручень, призначати заступників міністрів та заступників керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій за поданням прем'єр-міністра [7]. У результаті уряд перетворився з суб'єкта вироблення політики та вищого органу виконавчої влади на орган, покликаний забезпечувати виконання ініціатив Президента та його адміністрації.

Примітною легітимаційною технологією законодавчих змін стала адміністративна реформа, яка була впроваджена указом Президента від 9 грудня 2010 р. Однією з головних її прихованих цілей було «очищення» органів влади від прибічників попередніх правлячих сил та встановлення контролю над діяльністю чиновників. Іншою важливою ціллю була надцентралізація влади через зміцнення політичної залежності всіх центральних виконавчих органів від волі Президента, який тепер у будь-який момент без пояснення причин може при-

значити або звільнити будь-якого керівника будь-якого виконавчого органу.

Легітимаційна технологія законодавчих змін також зіграла важливу роль у забезпеченні сильних позицій у місцевих органах через перемогу на виборах внаслідок зміни виборчого законодавства. Так, 10 липня 2010 р. Верховною Радою був ухвалений закон «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», який запровадив «змішану виборчу систему» при збереженні закритих партійних списків. Цей закон передбачав формування виборчих комісій відповідно до розподілу політичних сил у Верховній Раді [8]. Прийнята норма відразу надала перевагу на виборах партіям, що увійшли до більшості у Верховній Раді, в першу чергу найбільшій фракції – Партії регіонів. Саме ця партія фактично домінувала в абсолютній більшості виборчих комісій по всій Україні [9, с. 10]. Така зміна виборчого законодавства позначилась на перебігу та результатах виборів. Зокрема, за результатами виборів Партія регіонів отримала більшість голосів у 14 областях, АРК та Севастополі, здобула 11 посад голів міст обласних центрів [9]. Навіть в обласних центрах, де Партія регіонів не отримала більшості (Чернівецька, Закарпатська), вона стала центром утворення більшості. Особливо показовими є результати у Донецькій області, де Партія регіонів отримала 92 % мандатів [9, с. 74]. За список Партії регіонів проголосували 65,78 % виборців, натомість із 90 одномандатних округів представники Партії регіонів виграли у 88 [9, с. 74].

Майже скрізь в областях, навіть у тих, де Партія регіонів не користувалась досі підтримкою, по одномандатних мажоритарних округах перемогли саме її висуванці. Показовими прикладами сумнівної електоральної ситуації, яка стала можливою завдяки порядку формування виборчих комісій, передбачених новим виборчим законом, є Вінницька та Хмельницька області: у Вінницькій обласній Партія регіонів отримала 46,9 % депутатів, а у Вінницькій міській – 10 %, у Хмельницькій обласній – понад 42 %, у Хмельницькій міській – 8 % [9]. Загалом вибори засвідчили повну перемогу Партії регіонів на обласному та районному рівнях, а також у більшості міст Південної та Східної України. Це навряд чи було б можливим без відповідних змін виборчого законодавства, які тим самим можуть оцінюватися як успішна легітимаційна технологія. Незважаючи на її успішність, сумнівність результатів виборів, особливо міських голів у деяких містах, зокрема в Харкові, створило негативний контекст щодо сприйняття суспільством справжності перемоги регіоналів на будь-яких майбутніх виборах. Іншими словами, місцеві вибори осені 2010 р. породили тенденцію посилення недовіри громадян до виборів як єдиного універсального способу легітимації правлячих сил та ухвалених ними рішень. Ця тенденція може привести як до протидії чи саботування суспільством будь-яких державних рішень, до колективної підтримки деструктивних дій щодо органів влади та їх представників, так і до морального виправдання державного перевороту, неконституційного за-

хоплення влади будь-якими силами, здатними на цей крок, навіть з використанням насильницьких форм політичної боротьби. Проте, у цьому зв'язку слід зазначити, що, з легітимаційних позицій, найбільш ефективними є ненасильницькі форми боротьби.

Легітимаційна технологія законодавчих змін також була успішно використана для підпорядкування Президенту судової системи країни. Так, 13 травня 2010 р. Верховною Радою було ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», що розширив перелік підстав для звільнення суддів за порушення присяги [10]. Вже 15 травня цей закон був опублікований з підписом Президента та його почали активно використовувати для звільнення суддів. У результаті, за порушення присяги до кінця 2010 р. було звільнено 39 суддів, тоді як у 2009 р. – усього 3 [11]. Зміцнити контроль над судами з боку президентської адміністрації також допоміг внесений Президентом закон «Про судоустрій і статус суддів», ухвалений Верховною Радою 7 липня 2010 р. Відповідно до нього, функція ухвалення кадрових рішень формально передавалось від Президента та Верховної Ради до Вищої ради юстиції та нової Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а насправді за рахунок формування лояльного складу обох цих органів правлячі сили на чолі з Президентом отримали повний контроль над призначенням суддів України. Крім того, згаданий закон стимулював вихід суддів у відставку до кінця 2010 р. [12]. У результаті у відставку подали більше 300 суддів, що дало можливість заповнити посади у судах вищого рівня більш лояльними кадрами, переважно вихідцями з Донецької області. Проведені завдяки зміні законодавства реформи судової системи України дозволили правлячій команді використати суди для вчинення «розправи» над опозиціонерами, які належать до найбільш яскравих представників колишньої влади, зокрема Ю.Луценком та Ю.Тимошенко. Визначення цих судових процесів як політичної «розправи» над опонентами впливає не з самого факту їх проведення, а з того, що при їх проведенні не були додержані принципи справедливості, прозорості та незалежності. Це визнають навіть представники владної коаліції в парламенті, зокрема спікер В.Литвин [13]. Зазначимо, що ставлення до політичної влади правлячих сил завжди було як до ресурсу, завдяки якому можна нав'язувати свою волю всьому суспільству, а не створювати механізми «зняття» протиріч між його різноманітними складовими, знаходити компроміси та досягати суспільної згоди.

Можна з великою часткою впевненості стверджувати, що як діяльність «помаранчевих», так і «біло-синіх» при владі визначалась та визначається реваншистськими мотивами і настроями. Для «помаранчевого» табору з переважанням національно-демократичних елементів в його складі було властиве прагнення реалізувати антропологічний проект перетворення мешканців України у свідомих україномовних громадян, єдину однорідну українську політичну націю. З одного боку, це

було реакцією реваншистського штибу на подібний радянський антропологічний проект зі створення радянської людини, що передбачав подолання національних різниць між людьми, у тому числі за рахунок маргіналізації національних ознак, зокрема української мови. З іншого боку, це була реакція на фактичну політичну поразку національно-демократичних сил у перші роки незалежності, яка виразилася у програші основних національно-демократичних кандидатів, зокрема В.Чорновола, на президентських виборах 1991 р., та поразки Л.Кравчука на дострокових президентських виборах 1994 р., який був на них фаворитом національно-демократів та західних регіонів України на відміну від Л.Кучми, який позиціонував себе виразником інтересів російськомовних громадян з їх орієнтацією на зближення з Росією.

Для «біло-синіх» та, власне, В. Януковича перемога на президентських виборах 2010 р. та судові переслідування опозиціонерів, які були ключовими фігурами «помаранчевої» влади (насамперед, Ю. Тимошенко та Ю. Луценка), диктувалися багато в чому проявом реваншистських мотивів та настроїв, що виникли, коли офіційно проголошеному президентом у 2004 р. В. Януковичу не дали скористатися перемогою саме «помаранчеві» сили. У більш широкому контексті приход В. Януковича до влади та вектор її використання можна сприймати як реванш євразійської (російсько-православної) цивілізації над атлантичною, західноєвропейською (протестантсько-католицькою). Імовірно, нинішня владна команда повністю не усвідомлює цей вимір політичної боротьби. Проте логіка дій чинної влади свідчить саме про цивілізаційний підтекст, який, можливо, проявляє себе несвідомо. Звісно, В. Янукович та його адміністрація формально не відмовляються від курсу на вступ до ЄС, але ціннісно, політико-культурно та психологічно тяжіють до Росії та євразійських структур. Більш зрозумілою, хоча і не прийнятною на рівні зіткнення економічних інтересів, уявляється «біло-синій» команді політика Росії, ніж політика європейського співтовариства. Як відомо, одним із ключових трендів, який підтримується російським керівництвом, є посилення контролю державної влади над суспільством, тоді як для Заходу більш властива політична модель, яка передбачає значний контроль суспільства над владою, а також її деконцентрація та децентралізація. У зовнішньополітичному напрямі Росія схильна до політики примусу, тоді як ЄС більш додержується політики переконання та досягнення взаємної довіри. Нинішню владу в Україні зближує з політичним режимом у Росії схожість у політичній культурі, яка характеризується значною мірою «більшовизмом» – специфічним різновидом волюнтаризму, що дістався у спадок від радянських часів та характеризується зневажанням правами людини, потребами суспільства, економічними закономірностями заради масштабних цілей, пов'язаних з гегемоністськими ідеалами. Наприклад, реалізація великих інфраструктурних проектів нинішньою владою в Україні чимось нагадує схильність керівництва СРСР першочергове значення приділяти розвитку великої промисло-

вості та зневажати підтримкою легкої та харчової промисловості. Складається непереборне враження, що правляча команда в Україні ототожнює модернізацію з її четвертою стадією («зрілості»), за класифікацією В. Росту, а не з шостою – стадією пошуку якості життя, коли перед людиною вже не стоять матеріальні проблеми, загальними політичними питаннями залишаються зростання добробуту, справедливості, права та безпеки, а на перший план висувається духовний розвиток людини [14, р. 230].

У результаті процес політичної модернізації в Україні парадоксальним чином здійснюється за двома векторами. Як централізація та концентрація влади Президентом та його адміністрацією, і як реакція суспільства на таку діяльність, насамперед, у вигляді формування готовності суспільства до громадської активності в ім'я захисту конституційних прав, демократії та створення дійових інститутів для контролю суспільства над владою та втілення інтересів громадян у державних рішеннях. Симптоматичними у цьому плані були «Податковий Майдан» та акції протесту прихильників Ю. Тимошенко, а також «афганців», «чорнобильців» та науковців у Києві. Як зазначає В. Карасьов, влада стає на шлях «згортання і обмеження простору свободи. З інституційного погляду, демократії в Україні стало менше, але ментально українці стали ближчими до демократії.

Суспільство вже розуміє, що свобода – не ефемерне поняття, яке в ієрархії індивідуальних цінностей стоїть на другорядних позиціях. І в цьому полягає принципове значення першого року правління нової адміністрації: внаслідок її радянськоренесансної політики в суспільстві поступово проступають контури реального порядку денного. Такий порядок формує не політехнологічний, не маніпулятивний, не симуляційний, а реальний суспільний консенсус – вимога від держави антикорупційної, ліберальної, правової політики демонополізації економіки. Реформи мають бути орієнтовані на виробництво свободи – економічної, соціальної, політичної» [15].

Проблемою тут, як і раніше, залишається досягнення прийнятної для більшості суспільства концептуальної основи національної єдності, яка дозволить Україні просуватися шляхом послідовних демократичних перетворень. Зрозуміло, що дедалі більше об'єднуючою основою для розпорошеної опозиції стає боротьба проти існуючого режиму. Проте опозиційні сили, як і владна команда, потребує легітимності, основою якої можуть стати позитивні цінності, зокрема проекти соціально-політичних перетворень, що зможуть мотивувати та мобілізувати суспільство. Але набагато важливіші самі механізми, які дозволяють забезпечити послідовну реалізацію демократичних перетворень. Одним із таких механізмів та одночасно лакмусовим папірцем демократизації є пріоритет відстоювання

за будь-яку ціну прав людини, які звикли порушувати посадовці різних рівнів в Україні заради державної, економічної чи іншої доцільності. За Ю. Габермасом, саме ситуація з правами людини є критерієм легітимності влади, а їх забезпечення здатне сприяти її укріпленню [16]. Забезпечення прав людини як головна умова та призначення прийняття будь-яких політичних рішень здатне подолати соціальну, національну та релігійну нерівність, встановити універсальний критерій правомірності та оптимальності цих рішень.

Показовою ознакою кризи легітимності правлячих сил та здійснюваної ними політичної модернізації є достатньо швидке та неухильне падіння підтримки Президента та уряду суспільством. Так, за даними Центру Разумкова, якщо у лютому 2010 р. Президента повністю підтримували 33%, не підтримували – 39%, то у жовтні 2011 р. – його абсолютна підтримка знизилася до 10%, а кількість противників збільшилася до 54,6% [17]. За даними соціологів «Українського демократичного кола», у жовтні 2011 р. – 66,3% громадян України не схвалювали діяльність В. Януковича, та 73,2% – не схвалювали діяльність М.Азарова на посту голови уряду [18]. Цікаво, що, як помітили соціологи, більшість своєї підтримки регіонали на чолі з В.Януковичем втратили на Сході України [19]. Але це цілком зрозуміло, тому що саме на Сході України знаходиться переважна частина електорату нішньої влади.

Висновки. Отже, значну роль у запобіганні делегітимаційним загрозам політичному режиму в Україні відіграють такі легітимаційні технології як технологія симуляції демократичних змін (прикриття диктаторсько-адміністративних методів керівництва формально-процедурними демократичними практиками), технологія недопущення альтернативи існуючій владі (обмеження суспільства у політичному виборі), технологія управління страхом (залякування), технологія усунення вразливих місць (оптимізація організації державного адміністрування), технологія «обрання козла відпущення» (перекладання відповідальності на представників колишньої влади та окремих виконавців намічених реформ), різноманітні технології законодавчих змін (формування сприятливих правових підстав для діяльності політичного суб'єкту за рахунок використання можливостей змінювати законодавство).

Вказані легітимаційні технології здійснювалися та здійснюються не кращим чином, надто сокирно та не гнучко, без належного стратегічного аналізу їх використання. Крім того, чинна влада не запропонувала суспільству систему цінностей, послідовне втілення яких могло б створити загальну основу для збереження її легітимності в уявленні суспільства. Все це згубно позначається на легітимаційних перспективах чинного політичного режиму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Передвиборна програма кандидата на пост Президента України В.Ф. Януковича «Україна для людей» [Текст]. – К.: Новий друк, 2009. – 8 с.
2. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века [Текст] / С. Хантингтон; пер. с англ. – М.: «Российская

- политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. – 368 с.
3. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
 4. Половина прихильників Тігіпка обрали б президентом Януковича [Текст] // Дзеркало тижня. – 2011. – 21 жовтня.
 5. Повторне голосування виборів Президента України 07.02.2010. Підсумки голосування. Підтримка лідерів по регіонах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>.
 6. Нова влада – виклики модернізації / І. Бураковський (гол. ред.). – К.: К.І.С., 2011. – 260 с.
 7. Закон України «Про Кабінет Міністрів України»: № 2591-VI від 7 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591-17>.
 8. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»: № 2487-VI від 10 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>.
 9. Місцеві вибори - 2010. Пульс країни / А. Когут, К. Сідаш (відп. ред.). - К.: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. - 228 с.
 10. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження»: №2181-VI від 13 травня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2181-17>.
 11. Інформація про результати діяльності Вищої ради юстиції за 2010 р. Повідомлення для ЗМІ 15 лютого 2011 р. [Електронний ресурс] / Прес-служба Вищої ради юстиції. – Режим доступу: www.vru.gov.ua/index.php?u,rovu,p15422011.
 12. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: № 2453-VI від 7 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
 13. Литвин вбачає у процесі над Тимошенко дискредитацію судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/29jun2011/leetveen.html>.
 14. Rostow W.W. Politics and the Stages of Growth [Text] / W.W.Rostow. – New York: Cambridge University Press, 1971. – 410 p.
 15. Карасьов В. 2011: point of no return [Текст] / В.Карасьов // Дзеркало тижня. – 2011. – 18 лютого.
 16. Habermas J. Remarks on legitimation through human rights [Text] / J.Habermas // Philosophy and social criticism. – 1998. – Vol. 24, № 2-3. – P. 157-171.
 17. Соціологічне опитування Центру Разумкова: Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Януковича? (динаміка, 2002-2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucers.org/ukr/poll.php?poll_id=90.
 18. Рейтинги Януковича і Азарова падають [Текст] // Дзеркало тижня. – 2011. – 14 жовтня.
 19. Ведерникова І. Цікава математика [Текст] / І. Ведерникова // Дзеркало тижня. – 2011. – 25 лютого.